

TÜRKİYE'DE KAMUOYUNUN AB'YE BAKIŞININ GENEL SEYRİ (1987-2017)

Erhan AKDEMİR*

Giriş

31 Temmuz 1959'da Türkiye'nin o zamanki adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu'na başvurusuyla başlayan Türkiye – Avrupa Birliği (AB) ilişkileri, 12 Eylül 1963'te imzalanan ve 1 Aralık 1964'te yürürlüğe giren Ankara Antlaşması ile ortaklık sürecine girmiştir. 1970'lerde Türkiye'deki iç siyasi sorunlarla kesintiye uğrayan ve 1980 darbesi ile daha da kötüleşen ilişkiler, 1987'deki tam üyelik başvurusu ile yeniden bir canlanma dönemine geçiş yapmıştır. Türkiye'nin 14 Nisan 1987'de AB'ye yaptığı üyelik başvurusu ise ilişkilerde yeni bir dönüm noktası olmuştur. Aralık 1999 Helsinki Zirvesi'nde Türkiye AB'ye aday ülke ilan edilmiştir. 17 Aralık 2004'te yapılan AB Zirvesi'nde ise Türkiye ile müzakerelerin 3 Ekim 2005'te başlatılması kararlaştırılmıştır. Bugün itibari ile Türkiye'nin AB ile sürdürdüğü tam üyelik müzakere sürecinde AB müktesebatındaki 35 başlıktan 16'sı müzakereye açılmış ve bunlardan da bir tanesi; “Bilim ve Araştırma” faslı geçici olarak kapanmıştır.

Türkiye açısından evrensel çağdaş hedeflere ulaşmak; demokratikleşme ve özgürlük alanlarının genişlemesi, sosyo-ekonomik refah seviyesinin yükselmesi ve toplumsal kalkınmasının sağlanması anlamına gelmektedir. Bu çerçevede söz konusu bu hedeflere erişebilmek için en etkili araçlarından biri hiç kuşkusuz AB üyelik sürecidir. Kapsamlı bir kalkınmayı beraberinde getiren bu sürecin sürdürülebilir olması ve köklü bir şekilde yerleşmesi için ise hem yapısal reformların gerçekleştirilmesine hem de toplumda zihinsel bir dönüşüme ihtiyaç vardır.

* Dr.Öğr.Üyesi, Anadolu Üniversitesi İİBF öğretim üyesi.

Bu bakımdan kamu kurum ve kuruluşlarından medyaya, sivil toplum yapılarından üniversitelere ve iş dünyasına kadar farklı siyasal aktörlerin AB'ye yönelik algılarının ve desteklerinin ne oranda olduğu ve hangi nedenler bağlamında değişiklikler gösterdiğinin analizi oldukça önemli bir araştırma alanıdır. Bu itibarla kitabın bu bölümünde Türkiye'de kamuoyunun AB'ye bakışının genel seyri (1987-2017) ortaya konmaya çalışılacaktır. Çalışmada ayrıca yukarıda dile getirilen siyasal aktörlerin Türkiye – AB ilişkileri ve AB hakkında algı, tutum, davranış ve bilgi düzeyleri; nedenleriyle beraber analiz edilecektir.

Günümüz AB'si kurumsal anlamda kendisini demokrasi, hukukun üstünlüğü, kuvvetler ayrılığı ve özgürlükler gibi ortak değerler çerçevesinde tanımlasa da, halen ve önümüzdeki yıllarda AB'nin nasıl bir oluşum olduğu ve nasıl bir oluşuma doğru evrileceği konusunda gerek AB içerisinde gerekse de AB üyesi ülkeler arasında farklı bakış açıları mevcuttur. AB siyasi bir birlik mi? Kültürel bir birlik mi? Ekonomik bir birlik mi? Yoksa coğrafi bir birlik mi? Aslında tüm bu sorular için, farklı AB'lerden, AB içerisinde farklı görüşlerden ve bu farklı tanımlara göre de Türkiye'yi AB'de farklı yerlere oturtan yorumlardan bahsedebiliriz.¹ Tüm bu sınıflandırmalar ve Türkiye'nin AB ile bütünleşme süreci bağlamında Türkiye'de de gerek AB'nin kendisi gerekse de Türkiye-AB ilişkileri kamuoyunda yoğun bir tartışmayı beraberinde getirmiştir, getirmeye de devam etmektedir. Bu itibarla çalışmada Türkiye'nin AB ile yürüttüğü üyelik müzakere sürecini de göz önünde bulundurarak Türkiye'de kamuoyunun AB'ye bakışının nasıl şekillendiği incelenmiştir. Bu noktada Türkiye kamuoyunun AB'yi siyasi bir birlik mi? Kültürel bir birlik mi? Ekonomik bir birlik mi? Yoksa coğrafi bir birlik mi? olarak değerlendirdiği gözlemlenmeye çalışılacaktır.

Türkiye Kamuoyunun AB'ye Bakışını Etkileyen Faktörler

Türkiye kamuoyunun AB'ye bakışını etkileyen faktörleri iç ve dış faktörler olarak iki düzeyde ele alabiliriz. İç faktörlerden kastedilen Türkiye iç politikasında AB hakkında tartışmaları ve algıları etkileyen durumlar, gelişmeler ve karar alıcıların pozisyonlarıdır. Bu çerçevede siyasal karar alıcıların dönemsel olarak AB'ye yaklaşımları, kamuoyunun da AB'ye bakışını doğrudan etkilemektedir. Bununla birlikte kamuoyunun AB

¹ Josep R. Llobera, *Modernliğin Tanrısı: Batı Avrupa'da Milliyetçiliğin Gelişimi*, Fransızcadan çev. Emek Akman ve Ebru Akman, Ankara, Phoenix Yayınevi, 2007, s. 225–226.

hakkındaki algı, tutum ve davranışını şekillendiren bir diğer etken de medyadır. Medyanın sahip olduğu yayın çizgisi ile bağlantılı olarak AB ile ilgili haberleri sunuş biçimi de kamuoyunun AB'ye bakışını olumlu ve olumsuz şekilde doğrudan etkilemektedir. Örneğin 16-17 Aralık 2004 tarihli AB Zirvesi'nde üyelik müzakerelerinin başlaması için elde edilen tarihi kararın hemen ardından siyasi karar alıcıların ve medyanın verdiği olumlu tepkiler kamuoyunun da AB'ye olumlu bir bakışı sergilemesine yol açmıştır. Ancak günümüzde siyasi iradenin ve medyanın AB'ye dönük olumsuz bakışları kamuoyunun da AB'ye olumsuz bakışının temel nedenini oluşturmaktadır. Yine örneğin, Türkiye'nin Aralık 1997'deki Lüksemburg Zirvesi'nde aday ülke ilan edilmemesi sonrası dönemin karar alıcıları ve kamuoyunun AB'ye bakışı ile Türkiye'nin AB'ye aday ülke olarak kabul edildiği Aralık 1999 tarihli Helsinki Zirvesi sonrası AB'ye bakışlarda büyük farklılıklar bulunmaktadır.

Diğer yandan, medya kuruluşlarının AB'ye üyelik sürecine ilişkin oluşturdukları olumlu veya olumsuz 'atmosfer' ve AB üyeliğinin Türkiye'de yaşayanların tümü için olumlu veya olumsuz bir gelişme olacağına ilişkin yaklaşımlar, kamuoyunun bu gelişmeler hakkında yeterli bilgi sahibi olduğu anlamına da gelmemelidir.²

İç faktörler açısından Türkiye kamuoyunun AB'ye bakışını etkileyen diğer bir önemli faktör ise AB'nin algılanışına ilişkindir. Burada da iki farklı grup bulunmaktadır. Bu gruplardan ilki Türkiye'nin AB'ye üyeliğini oldukça güçlü bir şekilde savunmakta ve AB'yi 'sihirli bir sopa' olarak algılamaktadır. Diğer grup ise AB'ni büyük bir 'öcü' olarak nitelendirmekte ve AB'nin Türkiye'yi bölmek için gizli bir ajandası olduğu görüşünü savunmaktadır. Bu grup ayrıca, AB'nin Türkiye'yi asla ve asla üye olarak kabul etmeyeceğini düşünmekte ve bu süreçle birlikte AB'nin Türkiye'de dini ve etnik çatışmaları, ayrımcılıkları destekleyeceğinin altını çizmektedir.

Bu çerçevede her iki grubun da AB'ye yönelik tavırları uçta bir bakış açısına sahip görünmektedir. Bu iki grubun AB'yi algılayış tarzları ise büyük bir sabır ve emek isteyen sürecin tam olarak kavranamamasına ve AB'nin gündelik iç politik tartışmalar çerçevesinde ele alınmasına neden olmaktadır. Ayrıca her iki grubun da konuya bu tür bir yaklaşım tarzı ile bakmaları onların AB'ye verdikleri ya da verecekleri tepkilerinin de sağlıksız olmasına yol açmaktadır.

² Ayşe İnal ve Tezcan Durna, "Avrupa Birliği'ne Üyelik Sürecinde Türk Medyası", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 8, Sayı:2, 2009, s.74.

Türkiye kamuoyunun AB'ye bakışını etkileyen dış faktörleri ise AB'de yaşanan Türkiye tartışmaları olarak ele alabiliriz. Türkiye'nin AB'ye kabul olup olmaması konusunda gerek AB'nin karar alıcı mercilerinde gerek AB kamuoylarında yoğun ve sert tartışmalar yaşanmaktadır. Bu tartışmalar bir yandan AB üyesi ülkelerin iç siyasetlerinde kullanılırken diğer yandan da Türkiye tartışması üzerinden oy elde etme kavgaları hızla artmaktadır. AB üyesi ülkelerde yaşanan tartışmaların yanında AB kurumlarında da Türkiye oldukça hararetli tartışmalara neden olmaktadır. Buna örnek ise Avrupa Parlamentosu'nda yaşanan Türkiye tartışmaları ve raporlarıdır. AB içerisinde her iki alanda yaşanan bu tartışmalar ve bu tartışmalardan çıkar sağlamak isteyen kesimlerin Türkiye'ye yönelik söylem ve eylemleri de doğal olarak Türkiye kamuoyunda AB algısının şekillenmesine ve çoğunlukla da olumsuz bir şekilde şekillenmesine neden olmaktadır. Örneğin Kıbrıs konusundaki gelişmeler, kimi AB üyesi ülkelerin göç ve göçmen olgusuna yönelik tavırları, müzakere çerçeve belgesinde yer alan ve Türkiye'nin tam üyeliğini kısıtlayan unsurlar gibi alanlarda AB'nin Türkiye'ye karşı takındığı tavır bugün Türkiye kamuoyunda oluşan AB karşıtlığının temel nedenlerini oluşturmaktadır. Kimi AB üyesi ülkelerdeki (Almanya, Fransa, Avusturya, Danimarka ve Hollanda) aşırı sağ partilerin din ve kültürel farklılık temelli söylemler kullanarak Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğine karşı çıkmaları ve bu söylemleri de gerek ulusal gerekse de Avrupa Parlamentosu seçimlerinde yüksek sesle tekrarlamaları da Türkiye kamuoyunda oluşan AB karşıtlığının temel nedenleri arasında sayılabilir.

Ayrıca, bu davranışların AB kurumlarınca sık sık baskı aracı olarak kullanıldıkça da Türkiye'de AB üyeliği konusu "milli gurur"dan feragat edilip edilmeyeceğinin tartışıldığı kısır bir ortama mahkûm olmaktadır.

Öte yandan, 3 Ekim 2005'de başlayan Türkiye'nin AB'ye üyelik müzakere süreci, Türkiye'de AB hakkında, ekonomik, siyasi ve kültürel temelli tartışmaların daha da alevlenmesini beraberinde getirmiştir. Bu çerçevede, Türkiye'nin AB üyeliğine destek verilip verilmediği ve Türkiye'de AB ve AB üyeliğinin nasıl algılandığını ortaya koymaya çalışılan birçok araştırma yapılmıştır. Çarçoğlu'nun da ortaya koyduğu gibi Türkiye'nin AB sürecinin hız kazanmasına paralel olarak 2000'li yıllarda bu alandaki kamuoyu araştırmaları da giderek artmıştır.³

³ Ali Çarçoğlu, "Who Wants Full Membership? Characteristics of Turkish Public Support for EU Membership", *Turkish Studies*, 2003, Cilt: 4, Sayı: 1, s. 171 – 194.

Kamuoyu Araştırmaları

Yukarıda aktarılanlar ışığında kitabın bu bölümünde Türkiye kamuoyundaki AB algısına ve bu kamuoyunun Türkiye–AB ilişkilerini nasıl değerlendirdiğine değinilecektir. Bu noktada kamuoyu araştırmaları, birincil elden ve ikincil elden kaynaklar olmak üzere iki farklı düzeyde incelenecektir. Birincil elden kaynaklar kısmında yürütücülüğü yazar tarafından yapılan ve yine yazarın araştırmacı olarak yer aldığı kamuoyu çalışmalarını değerlendirilecektir. İkincil elden kaynaklar kısmında ise, başta AB'nin kamuoyu araştırma birimi olan Eurobarometer'in yaptığı araştırmalar olmak üzere Türkiye'de sivil ve resmi kuruluşların 1987'den günümüze kadar gerçekleştirdiğı kamuoyu çalışmalarını analiz edilecektir. Kamuoyu çalışmalarının analizleri ise ulaşılan çalışmaların orta koyduğı veriler ışığında gerçekleştirilecektir.

Birincil Elden Kamuoyu Yoklamalarının Değerlendirilmesi

Birincil elden kamuoyu yoklamalarında üç farklı çalışma analiz edilecektir. Çalışmalardan ilk ikisi Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi bünyesinde sonuncu ise Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü bünyesinde gerçekleştirilmiştir.

Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi (ATAUM) tarafından 18 Ocak 2010 tarihinde açıklanan *Kamuoyu ve Türk Dış Politikası Anketi'nde katılımcıların yüzde 55,3'ü Türkiye'nin AB'ye Üye Olmasını İstiyor Musunuz?* sorusuna genel olarak "evet" biçiminde yanıt vermişlerdir. Bu oranın yüzde 32,9'u sadece "evet", yüzde 22,4'ü de "kesinlikle evet" şeklindedir. Anket katılımcılarının yüzde 25,2'si ise genel olarak "hayır" biçiminde yanıt vermiştir. Bu hayır yanıtları içerisinde sadece "hayır" yanıtının oranı yüzde 16,5 iken, "kesinlikle hayır" cevaplarının oranı yüzde 8,7'dir. Ankette, "fark etmez" şeklinde görüş bildirenlerin oranı ise yüzde 16,1'dir. Yüzde 3,4 ise "fikrim yok" yanıtını vermiştir. Ankete göre, her ne kadar yüzde 55,3'lük kesim Türkiye'nin AB üyeliğini destekliyor olsa da, "Sizce Türkiye AB'ye Ne Zaman Tam Üye Olabilir?" sorusuna katılımcıların yüzde 32,8'i tam üyeliğin "hiçbir zaman" gerçekleşmeyeceğı yönünde görüş belirtmişlerdir. Ankete katılanların yüzde 20,5'i olası bir üyeliğı "5–10 yıl sonra", yüzde 17,1'i "11–15 yıl sonra", yüzde 15,2'si "20 yıldan fazla", yüzde 9,5'i 16–20 yıl sonra", yüzde 4,8'i ise "5 yıldan az" bir sürede öngörmektedir. Öte yandan katılımcıların, yüzde 83,9'u "Sizce AB Türkiye'ye karşı güvenilir ve samimi davranıyor mu?" sorusuna genel olarak

“hayır” yanıtı vermiştir. Bu cevaplar içerisinde sadece “ hayır” diyenlerin oranı, yüzde 48, “kesinlikle hayır” diyenlerin oranı yüzde 35,9’dur. Soruya, genel olarak evet diyenlerin oranı yüzde 11,6’dır. Genel evet oranı içerisinde sadece “evet” diyenlerin oranı yüzde 9,4, “kesinlikle evet” diyenlerin oranı ise yüzde 2,2’dir. Soruya yüzde 4,5 oranında “fikrim yok” cevabı verilmiştir. Anket soruları içerisinde yer alan “Türkiye-AB ilişkilerinde sizce en büyük sorun nedir?” sorusuna, katılımcıların yüzde 32,4’ü, din ve kimlik farklılığı cevabını vermiştir. Ayrıca, anketin gerçekleştirildiği tüm illerde din ve kimlik farklılığı cevabı, Türkiye ve AB arasındaki temel sorun olarak birinci sırada belirtilmiştir. Bu cevabı, yüzde 15,8’lik bir oranla Kıbrıs, yüzde 14,4’lük oranla Türkiye’nin ekonomik sorunları takip etmiştir. Daha sonra sırasıyla, demokrasi ve insan hakları (yüzde 10,7), AB ülkelerinin teröre destek vermesi (yüzde 9,8), Türkiye’nin nüfusunun fazlalığı (yüzde 7,2) cevapları gelmektedir. Anket sonucuna göre katılımcıların AB üyeliğine destek oranı ise yüzde 55,3’tür⁴.

ATAUM’un “AB’nin Türkiye’nin Bürokratik Dönüşümüne Etkileri” başlıklı bir diğer araştırmasında ise Bakanlıklarda çalışan toplam 262 AB Uzmanına anket uygulanmış ve ayrıca 20 üst düzey mülakat gerçekleştirilmiştir. Ankete katılanların yüzde 41,3’ü AB ve AB işleri uzmanıdır. Katılımcıların yüzde 66,8 i Türkiye’nin AB üyeliğini desteklemekte, yüzde 28,2’si şartlı evet cevabını vermektedir. Katılımcıların toplamda yüzde 5’i “Hayır” ve “Şartlı hayır” yanıtını vermişlerdir. Türkiye’nin AB’ye üye olmasını istiyor musunuz? sorusuna katılımcıların yüzde 83,2’si “Evet” yanıtını vermiştir. “Hayır” yanıtının oranı ise yüzde 9,2’dir. Katılımcıların yüzde 7,6’sı ise “Fikrim yok” şeklinde görüş bildirmişlerdir. Sizce Türkiye AB’ye ne zaman tam üye olabilir? şeklindeki bu soruya katılımcıların yüzde 41,2’si “11-20 yıl” içinde görüşünü savunmuşlardır. “5-10 yıl” içinde diyenlerin oranı ise yüzde 29,4’dur. “20 yıldan fazla” görüşünü benimseyenlerin oranı ise yüzde 13,4’dür. Katılımcıların yüzde 16’sı da “Hiçbir zaman” şeklinde yanıt vermişlerdir. Katılımcılar “Sizce AB Türkiye’ye karşı güvenilir ve samimi davranıyor mu?” sorusuna yüzde 88,2’lik bir oranla “Hayır” yanıtını vermişlerdir. Bu soruyu “Evet” şeklinde değerlendirenlerin oranı ise yüzde 6,5’dir. Soruya “Fikrim yok” biçiminde yanıt verenlerin oranı ise yüzde 5,3’dür.⁵

⁴ Çağrı Erhan, Erhan Akdemir, Hatice Yazgan ve Utku Kırıldökme, *Kamuoyu ve Türk Dış Politikası Anketi*, Ankara, Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 2010, s. 53 – 55.

⁵ Çağrı Erhan, Erhan Akdemir ve Hatice Yazgan, *AB’nin Türkiye’nin Bürokratik Dönüşümüne Etkileri*, Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 2012.

“Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğrencilerinin Avrupa Birliği Algısı” başlıklı çalışma da birincil elden kaynaklar kısmında dile getirilmesi gereken bir diğer saha araştırmasıdır. Kasım 2016’da açıklanan araştırmaya toplam 745 öğrenci katılmıştır. Katılımcıların yüzde 61’i Türkiye’nin AB’ye üye olmasını desteklerken yüzde 39’u olan 289 kişi ise bu durumu desteklememiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin 51’i Türkiye’nin AB’ye hiçbir zaman üye olamayacağını düşünürken, yüzde 22’si ise 11-20 yıl arasında, yüzde 17’si 5-10 yıl arasında, yüzde 10’u ise 21-50 yıl arasında üye olacağını düşünmektedir. Yine katılımcıların yüzde 87’si AB’nin Türkiye’ye yönelik politikalarında samimi davranmadığını ifade ederken, yüzde 13’ü ise samimi davrandığını ifade etmiştir. Türkiye-AB ilişkilerindeki en büyük sorunun irdelendiği soruya verilen yanıtlar analiz edildiğinde katılımcılar yüzde 35 oran ile din farklılığının en büyük sorun olduğuna ilişkin görüş belirtirken yüzde 21 oran ile Türkiye’de demokrasinin gelişmemiş olması ikinci en büyük sorun olarak belirtilmektedir. Bununla birlikte katılımcıların yüzde 14’ü AB’nin kültürel çeşitlilik anlamına geldiğini düşünürken yüzde 13’ü seyahat özgürlüğü olduğunu düşünmektedir.⁶

Yukarıda aktarılan saha araştırmalarının ortak özelliği yaş ve eğitim durumuna göre yapılan demografik dağılımların ortaya çıkardığı sonuçtur. Buna göre 18-45 yaş aralığındaki katılımcıların ve eğitim durumu lisans ve lisansüstü diplomaya sahip katılımcıların AB’ye daha fazla destek verdikleri görülmektedir. Yine yukarıda aktarılan araştırma sonuçlarına göre Türkiye-AB ilişkilerindeki en büyük sorun olarak din farklılığı görülmektedir.

İkincil Elden Kamuoyu Araştırmalarının Değerlendirilmesi

Bu bölümde kamuoyu araştırmaları üç farklı dönem çerçevesinde ele alınacaktır. İlk olarak Türkiye’nin Avrupa Topluluğuna tam üyelik başvurusunda bulunduğu tarihten adaylık statüsünü elde ettiği tarihe kadarki süre zarfı incelenecektir. İkinci dönemde adaylığın elde edilmesinden katılım müzakerelerinin başlangıcına olan zaman aralığı analiz edilecektir. Son olarak ise katılım müzakerelerin başlangıcından günümüze olan süreç mercek altına alınacaktır.

⁶ Erhan Akdemir, “Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğrencilerinin Avrupa Birliği Algısı”, *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 2017, Cilt 3, Sayı 1, s. 9-38.

Tam Üyelik Başvurusundan Adaylığa (1987 – 1999)

1980'deki askeri müdahale sonrası, 22 Ocak 1982'de AB, Türkiye ile ilişkilerini dondurma kararı almış ve bu durum ilişkilerin 1986'ya kadar soğumasına neden olmuştur. 16 Eylül 1986 tarihli Ortaklık Konseyi toplantısından sonra Türkiye-AB ilişkilerinde yeniden canlanma süreci başlamıştır. 14 Nisan 1987'de ise Türkiye, Avrupa Toplulukları'na, Roma Antlaşması'nın 237. AKÇT Antlaşması'nın 98. ve EURATOM Antlaşması'nın 205. maddelerine istinaden tam üye olmak üzere müracaat etmiştir. Türkiye'nin Topluluğa 1987 yılında yapmış olduğu tam üyelik müracaatı AB konusunda Türkiye'deki çeşitli siyasal aktörler tarafından memnuniyetle karşılanmış ve bu atmosfer içerisinde kamuoyu da AB'ye taraftar bir pozisyon almıştır. Bu çerçevede söz konusu başvurunun hemen ardından Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği'nin (TÜSİAD) yaptırdığı kamuoyu araştırmasına göre, araştırmaya katılanların yüzde 60'ı Türkiye'nin Topluluğa katılmasına taraftar olduğunu, yüzde 58,1'inin ise Türkiye'nin Topluluğa hemen üyeliğinden yana olduğu ortaya çıkmıştır.⁷ TÜSİAD'ın 1978 yılında kendi üyeleri arasında yaptırdığı çalışmada da üyelerin yüzde 64'ü AB üyeliğinden yana olduklarını belirtmişlerdir.⁸ 16 Nisan 1987 tarihinde Milliyet-DATA Kamuoyu Araştırma Kurumu'nun araştırmasına göre ise halkın büyük bir çoğunluğu Türkiye'nin AB'ye üyeliği lehinde görüş bildirmiştir. 7 ilde 1346 kişi ile yapılan ankete cevap verenlerin yüzde 61,1'i Topluluğa üyeliğe 'evet' cevabını vermiştir. Milliyet'in 1986'da SİAR'la birlikte yaptığı araştırmada 'evet' diyenlerin oranı ise yüzde 51,5'dir. Evet diyenlerin oranındaki artışın nedeni Topluluk lehinde yapılan yayınlar ve Topluluğun kamuoyunda tanınmasının rolü olduğu söylenebilir.⁹ 1989 yılında Tercüman Gazetesi'nin yaptırdığı gençlik araştırmasında "Türkiye'nin AET'ye girmesi konusunda ne düşünüyorsunuz?" sorusuna gençlerin yüzde 63,95'i üyeliği desteklediklerini bildirmişlerdir. 1990 yılında Hürriyet gazetesinin KAMAR ile birlikte gerçekleştirdiği araştırmada ise AB üyeliğine 'evet' diyenlerin oranı yüzde 72,3 olarak saptanmıştır.¹⁰ Yılmaz Esmer tarafından 1993'te İstanbul'da ve 1994'te Konya ve İstanbul'da gerçekleştirilen çalışmaları da bu kapsamda öncü çalışmalar olarak kabul edebiliriz. Esmer tarafından Ocak 1993'de İstanbul'da 434 kişi ile gerçekleştirilen araştırmada "Türkiye'nin aşağıdakilerden hangisinin bir parçası olması gerektiğini

⁷ Veysel Bozkurt, *Avrupa Birliği ve Türkiye: Siyasal Kurumlar, Çıkar Grupları, Kamuoyu, Ortaklık Belgeleri*, Bursa, Vıpaş, 2001, s. 307.

⁸ Osman Özsoy, *AB Yolunda Türkiye: Türkiye'nin Avrupa Birliği Üyeliğinin Türkiye'ye ve AB'ne Etkileri*, İstanbul, Türk Genç İşadamları Vakfı AB Yayınları:1, 2002, s. 43.

⁹ Bozkurt, op. cit., s. 307.

¹⁰ Deniz Vardar, "Türkiye'nin Batı Avrupa Kurumlarına Girişi ve Kamuoyu", *Türk Dış Politikasının Analizi*, Faruk Sönmezoğlu (Der.), İstanbul, Der Yayınları, 2001, s. 560.

düşünüyorsunuz” sorusuna katılımcıların yüzde 47,9’u ‘Avrupa Topluluğu’, yüzde 21,7’si ‘İslam dünyası’, yüzde 20,5’i ise ‘Türk Dünyası’ yanıtını vermişlerdir.¹¹

90’lı yılların ortasına doğru geldiğimizde Türkiye-AB ilişkilerinin ana gündem konusu gümrük birliği olmuştur. Ankara Anlaşması’nda Türkiye’nin Avrupa Ekonomik Topluluğuna entegrasyonu için ortaya koyulan üç dönemin sonuncusu olan “son dönem”de, Türkiye ile Topluluk arasında bir gümrük birliği tesis edilmesi öngörülmüştür. Bu çerçevede 3 Mart 1995 tarihinde AB üyesi ülkelerin daimi temsilcileri (COREPER), Türkiye ile AB arasında Gümrük Birliği konusunun ele alınacağı Ortaklık Konseyi’nin toplanmasına karar vermişlerdir. Bu kararın ardından 6 Mart 1995 tarihinde Ortaklık Konseyi’nin otuz altıncı toplantısı taraflar arasında yapılmıştır. Toplantı sonucunda Türkiye-AB Gümrük Birliğinin 1995 yılı içinde gerçekleştirilmesi kararı alınmıştır. Bu mutabakat neticesinde de 1 Ocak 1996 tarihinde Türkiye-AB Gümrük Birliği fiilen başlamıştır.¹² 90’lı yılların ortasına denk gelen Türkiye ile AB arasındaki Gümrük Birliği kararı, Türkiye kamuoyunda AB ile ilgili gelişmelerin yakından takip edilmesini de beraberinde getirmiş ve AB üyeliğinin gündemde kalmasına yol açmıştır. Özellikle de Gümrük Birliği’ne katılımın, sanki AB’ye katılım şeklinde sunulması ve bu katılımın Türkiye’yi ekonomik olarak olumlu etkileyeceğine dair iyimser bir havanın oluşturulması söz konusu dönemde kamuoyunun AB algısını da AB’ye ‘evet’ şeklinde etkilemiştir. Gümrük Birliği sonrası ise öncesine kıyasla, taraflar arasında çok daha sıcak gelişme ve kararların alındığı bir dönem olmuştur. 1997 yılındaki Lüksemburg Zirvesi’nde Türkiye için bir karar çıkmazken Aralık 1999 Helsinki Zirvesi’nde Türkiye “aday üye” ilan edilmiştir. Bu gelişme ise Türkiye kamuoyu ve medyasında AB taraftarlığını önemli ölçüde lehte şeklinde etkilemiştir.

Necat Erder’e ait 1996 ve 1998 tarihli araştırmalar bu kapsamda değerlendirilebilir. Erder’in söz konusu tarihlerdeki çalışmalarında Türkiye’nin AB üyeliğine destek oranları 1996’da yüzde 54,8 ve 1998’de yüzde 61,8 olarak ölçülmüştür. AB’ye karşı olanların oranları ise 1996’da yüzde 15,9 ve 1998’de yüzde 16,7’dir. Araştırmaya göre katılımcıların yüzde 72’si AB’yi isteme nedenlerini ‘ekonomik nedenler’ olarak belirtmiştir. Katılımcıların yüzde 17,9’u ise ‘sosyal, siyasi, hukuksal’ nedenlerle AB’yi tercih ettiklerini dile getirmişlerdir. AB’ye karşı olma nedenlerine bakıldığında ise ‘AB’nin

¹¹ Yılmaz Esmer, “Türk Kamuoyu ve Avrupa”, *Türkiye Avrupa’nın Neresinde? Gümrük Birliği Anlaşması’nın Düşündürdükleri*, (der.). Bülent Gökay, çev. Selda Paydak, Ankara, Ayraç Yayınevi, 1997, s. 125-126.

¹² Rıdvan Karluk, *Avrupa Birliği*, İstanbul, Beta Yayınları, 2011, s. 459-460.

Türkiye'yi dışlaması' yüzde 27,1 ile birinci sırada, 'dini, kültürel ve ahlaki' nedenler ise yüzde 26,2 ile ikinci sıradadır. Söz konusu araştırmaların katılımcı sayıları ise 1996'da 2.396 ve 1998'de 1.800'dür.¹³

Adaylıktan Katılım Müzakerelerinin Başlangıcına (2000 – 2005)

Türkiye'nin Aralık 1999'daki Helsinki Zirvesi'nde aday ülke statüsü elde etmesinin ardından temel beklentisi katılım müzakerelerinin biran evvel başlaması olmuştur. Bu doğrultuda 14-15 Aralık 2001 tarihlerinde yapılan Laeken Zirvesinden, 16 – 17 Aralık 2004 tarihli Brüksel Zirvesi'ne kadar geçen sürede Türkiye tarafından başta Ekim 2001'de gerçekleştirilen Anayasa değişiklikleri olmak üzere siyasi ve ekonomik kriterlere uyum yönünde kaydedilen reformlar AB tarafından destek görmüş ve bu durumun neticesi olarak da 16 – 17 Aralık 2004 Brüksel Zirvesi'nde 3 Ekim 2005 tarihinde Türkiye ile tam üyelik müzakerelerine başlanacağı kararı verilmiştir. Bu dönem ayrıca Türkiye'de kamuoyunun AB'ye desteğinin en yoğun olduğu dönemlerden birisi de olmuştur.¹⁴ Bunun da temel nedenlerinden birisi siyasal karar alıcıların ve medyanın AB'ye yaklaşımları ve gösterdikleri sempattir.

Bu kapsamda makalenin bu bölümünde 2000 ile 2005 yılları arasında Türkiye kamuoyundaki AB'ye bakış ele alınacaktır. Buradaki ilk çalışma Ceza Hukuku, Kriminoloji ve İnsan Hakları Derneği'ne (ÇEKİNHAD) aittir. ÇEKİNHAD tarafından Şubat 2000 tarihinde 5454 kişi üzerinde yapılan anket çalışmalarının sonuçlarına göre kamuoyunun yüzde 75'i Helsinki Zirvesi sonrasında Türkiye'nin aday ülke olarak kabul edilmesini olumlu karşılamıştır. Aynı ankete katılanların yüzde 10'u fikri olmadığını, yüzde 15'i ise olumsuz yönde görüşü olduğunu bildirmiştir.¹⁵

Boğaziçi Üniversitesi'nce Kasım 2001'de 20 ilde 3086 kişi ile görüşülerek yapılan araştırmada da katılımcıların yüzde 74'ü Türkiye'nin AB'ye katılmasına yönelik olumlu görüş bildirmiştir. Üyeliğe karşı çıkanların oranı ise yüzde 18'dir. Benzer şekilde Yılmaz'ın "Türkiye'de Avrupa şüpheciliği: Türk Halkının AB Konusundaki Şüpheleri, Kaygıları ve

¹³ Necat Erder, *Türkiye'de Siyasi Parti ve Seçmenleri Toplum Düzeni*, Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı, İstanbul, Boyut Matbaacılık, 1999, s. 79-80.

¹⁴ Ali Çarkoğlu ve Gitta Glöpker-Kesebir, "Comparing Public Attitudes on EU Membership in Candidate Countries: The Cases of Croatia, Macedonia and Turkey from 2004 to 2011", *Southeast European and Black Sea Studies*, 2016, Cilt: 16, Sayı: 2, s. 256.

¹⁵ Bozkurt, *op. cit.*, s. 310.

Korkuları” başlıklı kamuoyu yoklamasında, Türk halkının yüzde 75’inin AB üyeliğini istediği sonucu ortaya çıkmıştır¹⁶

2003 yılına ait bir araştırma ise Ege Sanayicileri ve İşadamları Derneği'ne (ESİAD) aittir. Derneğin ulusal düzeyde yaptığı "AB anketi" sonuçlarına göre, katılımcıların yüzde 76'sı "Türkiye'nin AB'ye üye olması gerektiğini" düşünmektedir. 6 bin 9 kişinin katıldığı ankette, soruları cevaplandırılanların yüzde 40'ını üniversite, kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler ile mesleki teşekküllerin mensupları, yüzde 33'ünü sivil toplum kuruluşları üyeleri, yüzde 19'unu öğrenciler, yüzde 1'ini medya ve yüzde 7'sini de 'diğer' kategorisine mensup kişiler oluşturmuştur. "Sizce Türkiye AB'ye üye olmalı mı?" sorusuna ankete katılanların yüzde 76'sı 'Evet', yüzde 12'si 'Hayır' derken, yüzde 12'si ise soruya yanıt vermiştir. Türkiye'nin AB'ye üye olma tarihi konusundaki bir soruyu da ankete katılanların yüzde 21'i '2008-2010 yılları', yüzde 37'si '2010-2015', yüzde 29'u ise '2015'ten sonra' olarak yanıtlamıştır.¹⁷

Altunışık tarafından 2004 yılında yedi farklı şehirde (Sakarya, Düzce, Kocaeli, İstanbul, Eskişehir, Ankara ve Afyon) toplam 971 kişi ile gerçekleştirilen çalışmaya göre de, katılımcıların yüzde 72,9'u "Türkiye AB üyesi olmalıdır" şeklinde görüş bildirmişlerdir. Katılımcıların yüzde 20,7'si ise AB'ye üyeliğin 'hiçbir zaman' gerçekleşmeyeceğini ifade etmiştir. Yüzde 45'i ise AB'ye üyeliğin 6 yıl ve daha fazla süre içerisinde gerçekleşeceğini dile getirmişlerdir.¹⁸

Yukarıda aktarılan verilerin de ortaya koyduğu gibi 2000–2005 yılları arasında Türkiye kamuoyunda AB'ye destek önemli oranda yüksektir. Bu durumun en temel nedeni Aralık 1999 tarihinde elde edilen adaylık statüsü ve sonrasında taraflar arasında gelişen ilişkilerdir. Bu kapsamda Türkiye'nin adaylık statüsünü elde edişinden sonraki temel beklentisi ise AB ile katılım müzakerelerinin başlaması olmuş ve bunun için ön şart niteliğinde olan Kopenhag Siyasi Kriterlerini yerine getirmek amacıyla yoğun bir reform sürecine girmiş ve kapsamlı anayasal ve yasal değişiklikler bu dönemde "uyum yasa paketleri" bünyesinde gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede, Şubat 2002-Temmuz 2004 döneminde çıkarılan sekiz uyum paketiyle 53 yasanın

¹⁶ İbrahim S. Canbolat, *Avrupa Birliği: Uluslarüstü Bir Sistemin Tarihsel, Teorik, Kurumsal, Jeopolitik Analizi ve Genişleme Sürecinde Türkiye ile İlişkiler*, İstanbul, Alfa, 2002, s. 308-309.

¹⁷ Esiad'in Ulusal AB Anketi
http://www.ab.gov.tr/_29072.html (28.06.2017).

¹⁸ Remzi Altunışık, "Türk Tüketicisinin AB Üyeliğine Karşı Tutumları ve AB Üyeliği Sonrası Alışveriş Alışkanlıklarına Yönelik Beklentileri", *Avrupa Birliği Üzerine Notlar*, Der. Oğuz Kaymakçı, Ankara, Nobel, 2005, s. 387.

218 maddesinde değişiklik yapılmıştır. Tüm bu gelişmeler ve siyasi irade ve medyanın da AB sürecine verdiği destek söz konusu dönemde kamuoyunda da AB'ye verdiği desteği oldukça yukarılara taşımuştur.

Katılım Müzakerelerin Başlangıcından Günümüze (2006 – 2017)

3 Ekim 2005 tarihinde Türkiye ile tam üyelik müzakereleri başlamıştır. Söz konusu tarihten günümüze kadar olan süreçte ise kamuoyunda AB'ye olan destek ve güven giderek azalmıştır. Bu durumun iki nedeni bulunmaktadır. Bunlardan ilki Kıbrıs sorunu ile ilgilidir.¹⁹ Kıbrıs sorununa bağlı gelişmeleri de bu aşamada iki şekilde ele alabiliriz. Bunlardan ilki Nisan 2004'de Kuzey ve Güney Kıbrıs'da Annan Planı'nın kabulüne yönelik yapılan referandum ve sonucuna ilişkindir. Plan Kıbrıslı Türklere yüzde 65 kabul, Kıbrıslı Rumlardan ise yüzde 76 red almıştır. Bu sonuç itibariyle de söz konusu plan uygulamaya geçememiştir. Plan'ın hayata geçirilememiş olmasına rağmen AB'nin hem referandum öncesi Kıbrıslı Türklere verdiği sözleri yerine getirmemiş olması hem de Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin 1 Mayıs 2004 tarihinde AB'ye üye olması Birliğin inandırıcılığı ve güvenirliliği konusunda Türkiye kamuoyunda oldukça ciddi bir endişe yaratmıştır. İkincisi hadise ise 11 Aralık 2006 tarihinde Kıbrıs sorunu nedeniyle AB Konseyi'nin Türkiye ile yürütölen müzakere fasıllarından sekizini müzakerelere açmama kararı almasıdır. Annan Planı sonrasında AB tarafından alınan bu kararlar Türkiye kamuoyunda AB'nin Türkiye'ye yönelik olarak çifte standart uyguladığı ve verdiği sözleri tutmadığı algısını ciddi oranda yükseltmiştir.

3 Ekim 2005 tarihinde taraflar arasında üyelik müzakerelerinin açılmasından günümüze kadar olan süreçte Türkiye kamuoyunda AB'ye olan desteğin ve güvenin giderek azalmasına yol açan ikinci neden ise kimi AB üyesi ölkelerdeki Türkiye karşıtlılığının ciddi şekilde artış kaydetmesidir. Bu karşıtlılık özellikle de Türkiye'nin reform sürecinde ivme yakaladığı dönemde artış kaydetmiştir. Siyasi anlamda Türkiye'nin gerçekleştirdiği reformlar Türkiye'nin AB üyeliğini olası hale getirmiştir. Bu durumdan rahatsız olan sağ ve aşırı sağ gruplar bu gelişme karşısında Türkiye'nin üyeliğine yönelik kültür ve kimlik temelli karşı çıkışlar sergilemişlerdir. Bu tavır ise Türkiye kamuoyu tarafında yakından takip edilmiş ve makalede yer alan araştırma sonuçlarında da göröldüğü gibi AB karşıtlılığının önemli bir nedeni durumuna gelmiştir.

¹⁹ Çiğdem Nas, "Türkiye-AB İlişkilerinde Kamuoyu Algıları", *Avrupa Birliği ve Türkiye'de Algılar*, Belgin Akçay (Der.), Ankara, Avrupa Birliği ve Küresel Araştırmalar Derneği Yayınları No: 4, 2016, s. 25.

Bu çerçevede makalenin bu bölümünde, yukarıda aktarılan bilgiler doğrultusunda, başta AB'nin resmi kamuoyu şirketi olan Eurobarometer tarafından yapılan çalışmalar olmak üzere Türkiye genelinde ve yerelinde çeşitli üniversiteler, düşünce kuruluşları ve diğer sivil aktörler tarafından gerçekleştirilen araştırmalara yer verilecektir. Bu kapsamda Eurobarometer'in Türkiye geneline ilişkin uzun döneme yayılan araştırmaları bulunmaktadır. Eurobarometer sonuçlarında, 2001 yılında Türkiye kamuoyunun AB üyeliğine verdiği destek yüzde 59'dur. 2004 yılına kadar bu destek artarak devam etmiş, 2004 yılında yüzde 71 ile en yüksek seviyesine ulaşmıştır. 2001 yılında "üyelik kötü bir şey olur" diyenlerin oranı yüzde 18 iken, en düşük oran 2004 yılında yüzde 9 ile yakalanmıştır. 2004 yılından sonra destekte ciddi düşüşler kaydedilmiştir. 2005'te destek oranı yüzde 59'a gerilemiştir. 2007'de ve 2008'de destek yüzde 50'nin altına düşmüştür.²⁰ Eurobarometer'in özellikle de Türkiye'nin AB ile müzakerelere başladığı tarih olan 3 Ekim 2005'den günümüzde kadar geçen on yıllık süre zarfındaki veri ve analizleri de oldukça dikkate değerdir. Eurobarometer'in Güz 2006 raporuna göre Türkiye kamuoyunun yüzde 54'ü (Bahar 2006 da yüzde 44'ü) AB'ne üyeliğinin iyi bir şey olacağını düşünmektedir. Bu oran 2005 yılının aynı döneminde yüzde 55'dir. Bu konuda üyeliğin kötü olacağını düşünenler ise yüzde 22 civarındadır. Ne iyi ne kötü olur diyerek kararsız bir tavır sergileyenlerin oranı ise yüzde 18 gibi yüksek bir seviyedir. 2004'ün Ekim öncesindeki anketiyle sonuçlar karşılaştırılınca bu sonuçlar AB üyeliği fikrinin çekiciliğini gitgide yitirmekte olduğu izlenimi vermektedir. Öyle ki, AB üyeliğinin kötü bir şey olacağı fikrini destekleyenler 2004 başında ancak yüzde 9 iken bu oran Bahar 2005'te iki katından biraz fazla olarak yüzde 20'ye çıkmış; kararsız kitle ancak yüzde 13 iken yüzde 4 puan artışla yüzde 17'ye gerilemiştir. Yine söz konusu araştırmaya göre Türkiye'de AB'ye güven oranı ise yüzde 41'dir.²¹

Güz 2005'de AB üyeliğinin kötü bir şey olacağını düşünenler yüzde 15 düzeyine gerilerken, ne iyi ne kötü bir şey olur diyerek kararsızlık gösteren kitle yüzde 21 ile en yüksek düzeyine ulaşmıştır. Bahar 2006'da ise AB üyeliğinin iyi bir şey olacağını düşünenler ilk kez yüzde 50'nin altına inmiş ve her dört kişiden biri de üyeliğin kötü bir şey olacağını savunmuştur. Bahardan güze gelindiğinde AB üyeliğinin iyi bir şey olacağını düşünenler yeniden yüzde 54 düzeyine ulaşmıştır. Yani kısaca, Türk kamuoyu 2004

²⁰ Özgehan Şenyuva, "Türkiye Kamuoyu ve Avrupa Birliği 2001-2008: Beklentiler, İstekler, Korkular", *Uluslararası İlişkiler*, 2009, Cilt: 6, Sayı: 22, s. 99-101.

²¹ Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, *Eurobarometre 66 Ulusal Rapor: Türkiye*, Güz 2006.

http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/eb/eb66/eb66_tr_nat.pdf
(30.06.2017).

yılından bu yana AB üyeliği konusunda gitgide kafalarda soru işaretlerinin arttığı bir dönemden geçiyor izlenimi vermiştir.

Sahip olduğu nitelikli insan kaynağı, araştırma ve geliştirme olanakları, bilimsel sonuçlar elde etme kabiliyeti, ilişkili olduğu uluslararası ağlar, dinamik ve yenilikçi yapısı göz önünde bulundurularak üniversitelerin AB sürecinin yönetilmesi ve yönlendirilmesinde etkinliğinin artırılması da son derece önemlidir. Bu çerçevede üniversiteler tarafından AB'ye yönelik olarak gerçekleştirilen kamuoyu araştırmaları oldukça önemlidir. Bu çerçevede ilk olarak Aralık 2005 tarihinde Dicle Üniversitesi'nin 230 öğrencisine uygulanan anket sonuçlarını ele alabiliriz. Söz konusu araştırmaya göre AB'ye destek yüzde 84'dür. Ancak yukarıda verilen örneklerde de olduğu gibi burada da katılımcıların sadece yüzde 36'sı Türkiye'nin AB'ye tam üye olabileceğine inanmaktadır.²²

Marmara Üniversitesi Avrupa Birliği Enstitüsü tarafından gerçekleştirilen ve 2005 "Üniversite Gençliğinde Avrupa Birliği Algısı: Marmara Üniversitesi 2004 ve 2014 Anketlerinin Bir Değerlendirmesi" adlı çalışma da bu kapsamda oldukça önemlidir. Enstitü tarafından müzakere sürecinin başlamasından önce 2004 yılında yapılan çalışmayla, yine Enstitü tarafından bu sefer 2014 yılında yapılan çalışmanın karşılaştırmasının yapılması bakımından çalışma literatüre önemli bir katkı niteliğindedir. Çalışmanın toplam katılımcı sayısı 1653 kişidir. Bu öğrenci grubunun yüzde 84'ü lisans, yüzde 16'sı ise yüksek lisans ve doktora öğrencisidir. 2004 yılındaki çalışmada Marmara Üniversitesi öğrencilerinin % 53'ü AB imajı için "olumlu" ve "çok olumlu" şeklinde görüş bildirmişlerdir. 2014'de ise bu oran yüzde 37'ye gerilemiştir. Araştırmacılara göre 2004'teki olumlu atmosferin temel nedeni AB'nin Türkiye ile tam üyelik müzakerelerini başlatma kararı almış olması ve toplumsal heyecanın doruk noktasına ulaşması olarak açıklanmaktadır. 2014'teki sonuçların olumsuz kayması ise yine araştırmacılara göre Türkiye-AB ilişkilerinin son yıllarda tamamen durma noktasına gelmiş olması ile paralellik göstermektedir. Araştırmada katılımcıların "AB ne ifade etmektedir" sorusuna verilen cevapta 2004'te belirgin şekilde öne çıkan kavram yüzde 46 katılım oranıyla "Ekonomik ve sosyal refah" olmuştur. Bunu yüzde 15 ile "Demokrasi ve hukukun üstünlüğü" kavramı takip etmiştir. "Hıristiyan Birliği" tanımı ise yüzde 7 oranındadır. 2014 çalışmasında ise "Hristiyan Birliği" tanımlamasının belirgin şekilde arttığı görülmektedir. Bu soruya verilen yanıtlara detaylı bakıldığında AB'nin "çok" ve "tamamen" Hristiyan Birliği olduğunu düşünenlerin oranı yüzde

²² İlhan Kaya, Taner Kılıç ve Ahmet Yıldırım, "Dicle Üniversitesi Öğrencilerinin Türkiye'nin Avrupa Birliği Üyeliğine İlişkin Görüş ve Beklentileri", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 2008, Cilt: 7, Sayı: 23, s. 254-273

41,5'dir. Katılımcıların yüzde 18'i ise AB'nin kesinlikle Hristiyan Birliği olmadığı görüşünü belirtmiştir. Yine söz konusu anket sonuçlarına göre 2004'te ankete katılanların yüzde 51'i AB'yi Türkiye'nin işbirliği yapması gereken ülkeler grubu arasında ilk sırada gösterirken bu oran 2014'te yüzde 25'e gerilemiştir. Her iki ankette de AB'ye güven ise yüzde 38 ve yüzde 21'dir. Türkiye'nin AB üyeliğinin önündeki engellere ilişkin olarak ise 2004 yılında katılımcılar yüzde 16 oranında, 2014 yılında ise yüzde on dokuz oranında 'Kültürel ve dinsel farklılık' yanıtlarını vermişlerdir. Öte yandan Türkiye'nin AB'ye girmesini destekliyor musunuz?" sorusuna "evet" diyenlerin oranı 2004'te % 68 iken bu oran 2014'te % 51'e düşmüştür. Bu araştırmanın da diğer araştırmalar da olduğu gibi ortaya koyduğu bir diğer önemli sonuç da AB'nin Türkiye'ye adil davranmadığıdır. Az evvel dile getirilen AB'ye destek oranlarına rağmen AB'nin Türkiye'ye adil davranmadığı savunanların oranı yüzde seksendir.²³

Netice itibariyle AB Enstitüsü'nün 2004 yılında yaptığı anket çalışmasında öğrencilerin AB sürecine bakışları ve bu sürecin Türkiye üzerindeki etkilerine yönelik görüşleri saptanmıştır. Bir önceki bölümde de ifade edildiği gibi, 17 Aralık 2004'de AB'den üyelik müzakereleri için tarih alındığı bir dönemde yapılan söz konusu anket çalışmasının sonuçları AB lehinde cereyan etmiştir. Müzakere sürecinin başladığı ve devam ettiği bir döneme işaret eden 2014 yılındaki araştırmada ise üniversite öğrencilerinin giderek AB'den uzaklaştığı saptanmıştır.

2006 yılında Türk Avrupa-Atlantik Gençlik Komitesi'nin (YATA TURK) Türkiye'de üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmada bize önemli bilgiler sunmaktadır. Alman Marşal Fonu tarafından desteklenen araştırma Boğaziçi, Sabancı, Galatasaray, Ankara, İstanbul, ODTÜ, Dicle, Uludağ, Ege, Çukurova, Yeditepe, Dokuz Eylül, 19 Mayıs, Bilgi Üniversitelerinden 785 öğrenci üzerinde yapılmıştır. Anket sonuçlarına göre Türkiye'nin AB'ye üyeliğine olumsuz bakan öğrencilerin oranı yüzde 49'dur.²⁴

Burada 2006 yılına ait bir diğer özgün çalışmayı da aktarmak gerekmektedir. Söz konusu özgün çalışma Türkiye'nin az gelişmiş ve gelişmiş bölgelerindeki 15 il merkezinde (Elazığ, Diyarbakır, Batman, Malatya, Adıyaman, Bingöl, Van, Şanlıurfa, Gaziantep, Mersin, İstanbul, İzmir,

²³ Emirhan Göral ve et al. *Üniversite Gençliğinde Avrupa Birliği Algısı: Marmara Üniversitesi 2004 ve 2014 Anketlerinin Bir Değerlendirmesi*, Marmara Üniversitesi Yayın No: 828, Avrupa Birliği Enstitüsü Yayın No: 17, İstanbul 2014.

²⁴ "Üniversitelilerin yüzde 60'ı Türkiye ve dünyadaki gelişmeleri takip etmiyor"
<http://www.memurlar.net/haber/60091/> (13.07.2017).

Ankara, Bursa ve Mardin) bulunan devlet ve özel ilköğretim okullarının sekizinci sınıflarında öğrenim gören, toplam 894 öğrenciyi kapsamaktadır. Araştırmada elde edilen sonuçlara göre öğrencilerin yüzde 74,4'ü Türkiye'nin AB'ye girmesi gerektiği yönünde görüş bildirmişlerdir. Ancak, makalede ortaya konan önemli bir konu burada da karşımıza çıkmaktadır. O da; Türkiye'nin AB'ye girmesi konusunda söz konusu gruptaki öğrencilerin yüzde 74.4'lük kesimi destek verse de aynı gruptaki öğrencilerin yüzde 59.7'sinin, Türkiye'nin AB'ye giremeyeceği yönünde görüş belirtmeleridir. Öte yandan, araştırmaya katılan öğrencilerin yüzde 78,3'ü de 'AB'yi daha yakından tanımak istediklerini' belirtmişlerdir.²⁵

2007 yılına ait veriyi ise BBC Dünya Servisi'nin öncülük ettiği uluslararası kamuoyu yoklamasından elde edebiliriz. Anket sonuçlarının değerlendirme raporuna göre, AB konusunda karışık duygulara sahip olunan Türkiye'de, 'olumlu' şeyler düşündüğünü söyleyenler ile AB'yi olumsuz görenlerin sayısı, hemen hemen dengelenmiş durumdadır. Ancak Türkiye'de ankete cevap verenler arasında, AB hakkında görüş bildirmemeyi yeğleyen kayda değer sayıda kişi de bulunmaktadır. Görüş bildirenler arasında ise, 2006 yılındaki ankette AB'ye sıcak bakanlar yüzde 40 iken, 2007'de bu oran yüzde 30'a inmiş durumdadır. AB'ye olumsuz baktığını söyleyen Türklerin oranı ise yüzde 16'dan, yüzde 32'ye tırmanmış durumdadır.²⁶ BBC Dünya Servisi'nin söz konusu çalışmasının 2010 yılındaki verilerinde ise Türkiye'de AB'ye olumlu bakanların oranı yüzde 29'da kalmıştır. AB'nin etkisi genelde olumsuz diyenlerin oranı ise yüzde 45'dir.²⁷

2008–2010 yıllarına ait veriler için ise tekrardan Eurobarometer'e dönebiliriz. Eurobarometer'in Güz 2010 verilerine göre Türkiye kamuoyunun yüzde 42'si (Güz 2009'da yüzde 45'i) AB üyeliğinin iyi bir şey olacağını düşünmektedir. AB üyeliğinin iyi bir şey olacağını düşünen yüzde 44'lük oranın da altında bir düzey yüzde 42 ile daha önce bir tek Güz 2008'de gözlenmiştir. Bahar 2009'a gelindiğinde, Güz 2007 ve Bahar 2008'de gözlemlenen ve AB üyeliğinin iyi bir şey olacağını düşünen yüzde 49'luk bir kitleye yakın bir düzey yeniden yakalanmış, ancak Güz 2009'a gelindiğinde bu oran yeniden yüzde 45 düzeyine inmiş ve Güz 2010 için yeniden gözlenen en düşük oran olan yüzde 42

²⁵ Burhan Akpınar, "Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Türk İlköğretim Öğrencilerinin Avrupa Birliği İmajı", *Eğitimde Politika Analizleri ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, 2006, s. 7-10.

²⁶ Haber7.com, "Türkler dünya ülkelerine nasıl bakıyor?".
<http://www.haber7.com/dunya/haber/515741-turkler-dunya-ulkelerine-nasil-bakiyor?w1=1>
(13.07.2017)

²⁷ BBC Türkçe, "ABD'ye en olumsuz bakan ülke Türkiye".
http://www.bbc.com/turkce/haberler/2010/04/100419_us_views.shtml (13.07.2017)

düzeyine geri dönmüştür.²⁸ Türkiye'nin AB üyeliğinin iyi bir şey olduğunu söyleyenlerin oranındaki düşüşle birlikte bir başka soruda "her şeyi göz önünde bulundurduğunuzda Türkiye AB'ne üye olmakla fayda sağlar mı sağlamaz mı?" sorusuna da verilen olumlu cevap oranının da düştüğü gözlenmektedir. Bahar 2009'da AB üyeliğinin Türkiye'ye fayda sağlayacağını düşünenler yüzde 7 düzeyinde iken Güz 2009'da bu oran yüzde 50, Güz 2010'da ise ancak yüzde 42 düzeyindedir.²⁹ AB'ne dair verilen değişik ifadelere ne oranda doğru ya da yanlış yanıt verildiğine bakıldığında Türkiye (yüzde 38) AB genelinin (yüzde 63) çok altında bir doğru cevap yüzdesi yakalamaktadır. Eurobarometre araştırması kapsamında başka hiçbir ülkede bundan daha düşük bir doğru bilgi düzeyi yoktur. Eurobarometre'nin Güz 2014 verilerine göre ise Türk halkının sadece yüzde 28'i Türkiye'nin AB üyeliğinin "iyi" olduğunu düşünürken, AB üyeliğinin "kötü" olduğuna inanların oranı yüzde 39'dur. Benzer şekilde Türk halkının sadece yüzde 36'si AB üyeliğinin ülkeye yarar sağlayacağına inanırken, yüzde 54'ü üyeliğin Türkiye'ye fayda sağlamayacağı görüşündedir.³⁰ 2015–2016 verilerini kapsayan 83–86 numaralı araştırmalarda ise Türkiye kamuoyunun AB'ye güvenin en fazla yüzde 46'ya çıktığını, en az güven oranının da yüzde 57 oranında olduğunu görmekteyiz.

USAK (Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu) tarafından 1.110 kişi üzerinde ve dört farklı şehirde (Ankara, İstanbul, İzmir ve Bursa) gerçekleştirilen ve Ağustos 2009'da açıklanan USAK Dış Politika Algılama Anketi sonucuna göre katılımcıların yüzde 56.36'sı Türkiye'nin geleceğini AB'de görmektedir. Ancak Türkiye'nin AB'ye girememesinin temel nedenini 'dinî ve kültürel farklar' olarak görenlerin oranı ise yüzde 56.36'dır. Bu yanıtı yüzde 15.45 ile 'demokratikleşme sorunları' ve yüzde 10.91 'ekonomik farklar' takip etmektedir.³¹

2010 ve 2011'de International Republican Institute tarafından gerçekleştirilen Türkiye Kamuoyu Araştırmalarında yer alan AB'ye yönelik 4 sorudan elde edilen verilere göre katılımcıların yüzde 56'sı (2010'da yüzde 65'i) Türkiye'nin üyeliğinin iyi bir şey olacağını düşündüğü, yüzde 55'i ise referandum olması durumunda üyeliği destekleyeceklerini (2010 yüzde 63)

²⁸ Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, *Eurobarometre 74 Ulusal Rapor: Türkiye*, Güz 2010.

http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/eb/eb74/eb74_tr_tr_nat_pre.pdf (30.06.2017).

²⁹ Ibid. s.6.

³⁰ European Commission, *Standard Eurobarometer 82: The Key Indicators Results For Turkey* http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/eb/eb82/eb82_fact_tr_en.pdf (30.06.2017).

³¹ Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK), *Dış Politika Algılama Anketi*, 2009, s.12.

belirtmiştir. Bu araştırmalarda da katılımcılar AB üyeliğin olumsuz yanı olarak dini değerlerin zayıflaması görüşünü belirtmişlerdir.³²

Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV) tarafından 2010 yılında gerçekleştirilen Dış Politika Algısı araştırmasında da katılımcıların yüzde 69'u Türkiye'nin AB üyesi olmasını istiyorum yanıtını vermiştir. Yukarıda aktarılan diğer araştırmalarda olduğu gibi üyeliğe verilen desteğin gerekçesi olarak ekonomik niteliktekiler öne çıkmaktadır. Üyeliğe karşı çıkış nedenleri arasında ise ahlaki-kültürel değerlerin farklılığı yüzde 10 oranına sahiptir. Benze şekilde katılımcıların yüzde 30'u Türkiye'nin asla üye olamayacağını savunurken, Türkiye'nin üyeliği önündeki en büyük engel olarak Türkiye'nin Müslüman bir ülke olmasını görenlerin oranı yüzde 22'dir.³³

Türkiye kamuoyunda AB hakkında algı ve tutumları merak edilen bir diğer siyasal aktör de iş dünyasıdır Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği tarafından AB Türkiye Odalar Forumu (ETCF) projesi olarak gerçekleştirilen Türkiye'de AB üyeliği için şirketlerin hazırlıkları: Türkiye'deki özel sektörün görüşleri araştırması da bu kapsamda oldukça önemlidir Türk iş dünyasına yönelik en kapsamlı çalışma olan ve 2011 yılında 3721 işletme ile gerçekleştirilen araştırma sonucuna göre katılımcıların AB üyeliğine destek oranı yüzde 75'dir.³⁴ İş dünyasına yönelik bir diğer önemli araştırma da Yıldırım, Çalış ve Benli'ye aittir. Yıldırım, Çalış ve Benli çalışmalarında Türkiye'de işçi konfederasyonlarının Türkiye'nin AB üyeliğine bakışlarını incelemişlerdir. Söz konusu araştırmada AB'ye destek yüzde 57 olarak ölçülmüştür. Ancak daha önceki örneklerde de karşılaştığımız gibi desteğin var olması sürecin üyelikle sona ereceğine yönelik olumlu bir algı ortaya koymamaktadır. Keza burada da katılımcıların yüzde 48'si Türkiye'nin AB'ye kabul edilmeyeceğini ifade etmişlerdir.³⁵ 2005 yılında Türkiye'de işçi sınıfının AB üyeliğine bakışına yönelik İstanbul'da 13 işkolunda çalışan 900 ücretli çalışan ile yapılan çalışmada ise AB üyeliğini destekleyenlerin oranı yüzde 44,4 olarak belirlenmiştir. Buna karşılık AB üyeliğine olumlu bakanların yüzde 45'i, AB üyeliğinin gerçekleşeceğine inanmamaktadır.³⁶

³² The International Republican Institute, *Turkish Public Opinion Survey*, IRI, 2011.

³³ Mensur Akgün, et al., *Türkiye'de Dış Politika Algısı*, TESEV, Dış Politika Programı, 2011.

³⁴ AB-Türkiye Odalar Forumu Türkiye'de AB Üyeliği İçin Şirketlerin Hazırlıkları: Türkiye'de Özel Sektörün Görüşleri -2013, EUROCHAMBERS-TOBB, 2013.

³⁵ Engin Yıldırım, Şuayyip Çalış ve Abdurrahman Benli, "Turkish Labour Confederations and Turkey's Membership of the European Union", *Economic and Industrial Democracy*, Cilt: 29, Sayı: 3, 2008, s.368-370.

³⁶ Özgür Müftüoğlu ve Rana Çetin, "Ücretli Çalışanların Türkiye'nin Avrupa Birliği Üyeliği Üzerine Düşünceleri" 20 Eylül 2005.

Türk-Avrupa Eğitim ve Bilimsel Araştırmalar Vakfı (TAVAK) tarafından Haziran 2012’de 8 ilde 1110 kişi ile yapılan anketlere göre “Türkiye AB’ye üye olacaktır” diyenlerin oranı yüzde 17’dir. 2011’deki aynı araştırmada ise bu rakam yüzde 34.8 olarak ölçülmüştür.³⁷

2012 yılında Kadir Has Üniversitesi tarafından Türkiye’nin çeşitli illerinde 18 yaş ve üzeri 1000 kişiye yüz yüze görüşme tekniğiyle gerçekleştirilen Türkiye Sosyal-Siyasal Eğilimler Araştırması’nda Türkiye’nin AB üyeliğini destekleyenlerin oranı yüzde 50,4 olarak bulunmuş buna karşılık Türkiye’nin AB’ye üye olamayacağını düşünenlerin oranı ise yüzde 65,6 düzeyinde çıkmıştır.³⁸ 2013 yılı araştırmasında ise AB üyeliğini destekleyenlerin oranının yüzde 51,8’e yükseldiği, Türkiye’nin üye olamayacağını düşünenlerin oranının ise yüzde 64,7’ye gerilediği göze çarpmaktadır.³⁹ Ayrıca, halkın AB’yi destekleme oranı 2015’te yüzde 65,1 iken 2016’da bu yüzde 45,7’ye gerilemiştir. Türkiye’nin AB’ye üye olabileceğini düşünme oranında da önemli düşüş gözlemlenmiş ve bu oran da yüzde 38,3’ten yüzde 27’ye gerilemiştir.⁴⁰

Burada üzerinde durmamız gereken bir diğer analiz ise Konrad Adenauer Stiftung Derneği tarafından desteklenen ve Alkan’ın öncülüğünde gerçekleştirilen “Türkiye’deki Üniversite Öğrencilerinin Avrupa Birliği Algısı” başlıklı anket çalışmasıdır. 8 ildeki 14 üniversitedeki bin lisans ve yüksek lisans öğrencisini hedef alan çalışmada, öğrencilerin yüzde 42,4’ünün Türkiye’nin AB üyeliğine olumsuz yaklaştığı ortaya çıkmıştır. Katılımcıların neredeyse tamamının AB üyeliği hakkında bilgi sahibi olduğunu belirttiği ankette, gençlerin yüzde 23’ü AB hakkında oldukça bilgili olduğunu ifade etmiştir. Katılımcıların yüzde 62’si ise kısmen bilgili olduklarını dile getirmiştir. Çalışmanın ortaya koyduğu diğer bir çarpıcı tablo ise üniversitelilerin yüzde 34’ünün Türkiye’nin hiçbir zaman AB üyesi olamayacağı görüşüne sahip olmalarıdır. Buna karşın katılımcıların sadece yüzde 15’i gelecek 5-10 yıl içinde Türkiye’nin AB’ye gireceğine

<http://www.sendika.org/2005/09/ucretli-calisanlarturkiyenin-avrupa-birligi-uyeligi-uzerine-dusunceleri-disk-gida-is> (22.06.2017).

³⁷ AB’ye destek dibe vurdu!

<http://www.haberturk.com/dunya/haber/769291-abye-destek-dibe-vurdu> (29.06.2017).

³⁸ Kadir Has Üniversitesi, *Türkiye Sosyal-Siyasal Eğilimler Araştırması*, 2012, İstanbul, Kadir Has Üniversitesi, 2013.

³⁹ Kadir Has Üniversitesi, *Türkiye Sosyal-Siyasal Eğilimler Araştırması*, 2013, İstanbul, Kadir Has Üniversitesi, 2014.

⁴⁰ Khas Türkiye Sosyal-Siyasal Eğilimler Araştırması 2016 Sonuçları Açıklandı
<http://www.khas.edu.tr/news/1498> (24.07.2017).

inanmaktadır. Buna rağmen, Türkiye'nin AB üyeliği dışında bir seçeneğinin olmadığını düşünenlerin oranı ise yüzde 70'dir.⁴¹

Türkiye genelinin ve üniversite öğrencilerinin AB ve Türkiye-AB ilişkilerine yönelik algı ve tutumlarının ortaya konmasından sonra makalenin bu bölümünde ülke yerel kamuoyunun da söz konusu algı ve tutumlarını incelemeye geçebiliriz. Yazgan ve Aktaş tarafından yapılan Çankırı iline ilişkin araştırmada daha önce aktarılan araştırmalarla paralellik arz etmektedir. Bu çalışmada da katılımcıların AB'ye desteği yüzde 40 oranındadır. Karşıtların oranı ise yüzde 38'dir. Yani burada da destek oranı daha fazladır. "Kararsızım" veya "fikrim yok" diyenlerin oranı ise sırasıyla yüzde 12 ve yüzde 10'dur. Yine yukarıda aktarılan sonuçlara benzer şekilde kamuoyunun AB'ye destek oranı destek olunmama göre yüksek olsa da "Sizce Türkiye, Avrupa Birliği'ne ne zaman üye olabilir?" sorusuna ise "hiçbir zaman" diyenlerin oranı yüzde 6'dır. Katılımcıların yüzde 82'si de, yine yukarıdaki sonuçlarla paralellik arz edecek şekilde, AB'nin Türkiye'ye adil ve güvenilir davranmadığını düşünmektedir. Kültür ve kimlik bazlı sonuçları göz önünde bulundurduğumuzda da "Türkiye, Avrupa Birliği'ne girse, kültürel yozlaşma olabileceğini düşünüyor musunuz?" sorusuna katılımcıların yüzde 67'si 'evet' şeklinde yanıt vermişlerdir.⁴² Yerele ilişkin güncel ikinci çalışma olarak Tonus tarafından gerçekleştirilen *Eskişehir'de Avrupa Birliği Algısı Türkiye Genelinden Farklı mı?* araştırmasının sonuçlarını inceleyebiliriz. Söz konusu araştırmada Eskişehir kamuoyunda Türkiye'nin AB üyesi olmasını destekleyenlerin oranı yüzde 53 iken, desteklemeyenlerin oranı yüzde 22 olarak ölçülmüştür. Katılımcıların yüzde 75'i ise Türkiye'nin sahip olduğu kültürel ve dini değerleri Türkiye'nin AB üyeliğinin önünde bir engel olarak görmektedir. Katılımcıların yüzde 46,5'i de AB'nin Türkiye'yi hiçbir zaman üye olarak almayacağını ifade etmiştir.⁴³

Ekonomi ve Dış Politika Araştırmalar Merkezi-EDAM'ın 2015 yılında Türkiye çapında (Adana, Ankara, Antalya, Bursa, Diyarbakır, Manisa, Erzurum, Gaziantep, İstanbul, İzmir, Kayseri, Kırklareli, Konya, İçel, Samsun, Zonguldak, Denizli, Malatya) 1500 kişi ile yapmış olduğu kamuoyu

⁴¹ M. Nail Alkan, *Türkiye'deki Üniversite Öğrencilerinin Avrupa Birliği Algısı*, Konrad-Adenauer-Stiftung, 2013.

http://www.kas.de/wf/doc/kas_35820-1522-12-30.pdf?131023094810 (29.062017).

⁴² Hatice Yazgan ve Altan Aktaş, "Türkiye- Avrupa Birliği İlişkilerinde Kamuoyu Faktörü: Çankırı İli Örneği", *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2012, Cilt:2, Sayı: 2, s. 13-17.

⁴³ Özgür Tonus, "Eskişehir'de Avrupa Birliği Algısı Türkiye Genelinden Farklı mı?", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 2015, Cilt:14, Sayı:2, s. 73 – 77.

araştırmasına göre katılımcıların yüzde 23'ü Türkiye için işbirliği yapılması gereken ülke/ülke grubunun Avrupa Birliği olduğunu belirtirken yüzde 11'i Arap ülkeleri yanıtını vermiştir. Katılımcıların yüzde 9'u Rusya, yüzde 8'i ABD ve yüzde 7'si de Çin yanıtı verirken; yüzde 8'lik bir kesimse diğer ülkelerle işbirliği yapılmasını tercih ettiğini belirtmiştir.⁴⁴

Nisan 2015 tarihinde 2.489 katılımcıyla gerçekleştirilen ve İKV tarafından Realta Araştırma Şirketi'ne yaptırılan, Türkiye kamuoyunda AB'ye ilişkin bilgi ve farkındalık düzeyinin belirlenmesi ile Türkiye'de AB üyeliğine destek konusundaki görüşlerin incelendiği araştırmanın sonuçlarına göre de Türkiye kamuoyunun yüzde 61,8'i Türkiye'nin AB üyeliğini desteklemektedir. Yine araştırma katılımcılarının yüzde 73'ü Türkiye'nin AB üyeliğine olan inancının azaldığını ifade etmektedir. Araştırmaya göre, Türkiye'nin AB üyesi olacağına inananların oranı yüzde 30, önümüzdeki beş yıl içerisinde Türkiye'nin AB üyesi olmasını bekleyenlerin oranı ise yüzde 23'tür. AB üyeliğini desteklemeyenlerin sebeplerine bakıldığında da AB'nin Türkiye'ye yaklaşımında uyguladığı çifte standart (yüzde 26) ve AB üyeliğinin Türk kültür ve kimliğine zarar vereceği kaygısı (yüzde 26) öne çıkmaktadır.⁴⁵

Görülmektedir ki, 2000–2005 döneminin aksine 2006–2017 döneminde kamuoyunun AB'ye bakışı yukarıda aktarılan gelişmeler bağlamında olumsuz bir tutuma doğru yönelmiştir. Bu bölüme ilişkin olarak ayrıca ifade etmek gerekir ki, birincil elden kamuoyu yoklamalarının değerlendirilmesi sırasında elde edilen veriler ikincil elden kamuoyu yoklamalarının değerlendirilmesinde de geçerliğini korumaktadır. Buna göre 18–45 yaş aralığındaki katılımcıların ve eğitim durumu lisans ve lisansüstü diplomaya sahip katılımcıların AB'ye daha fazla destek vermektedir. Yine yukarıda aktarılan araştırma sonuçlarına göre Türkiye-AB ilişkilerindeki en büyük sorun olarak din farklılığı görülmektedir.

Sonuç

Yukarıda aktarılan kamuoyu yoklamaları ışığında çalışma Türkiye kamuoyunun AB'ye bakışına ilişkin beş temel bulguya ulaşmıştır. Buna göre ilk olarak, 30 yıllık süre zarfında Türkiye'de kamuoyu dönemsel olarak artışlar azalışlar seyretse de her zaman AB üyeliğinden yana bir tavır sergilemiştir.

⁴⁴ Ekonomi ve Dış Politika Araştırmalar Merkezi – EDAM, *Türkiye'de Dış Politika Ve Kamuoyu Anketleri*, 2015, Sayı:2.
<http://www.edam.org.tr/tr/File?id=2164> (29.06.2017).

⁴⁵ İktisadi Kalkınma Vakfı, *Türkiye Kamuoyunda AB Desteği ve Avrupa Algısı*, 2015.
http://50yil.ikv.org.tr/belgeler/ikv_turkiyenin_AB_ye_bakisi_tr/html/index.html (22.06.2017).

Bununla birlikte çalışmanın ulaştığı ikinci bulgu ise her ne kadar kamuoyunda her dönem AB'ye yönelik destekten bahsedilse de söz konusu kamuoyunun AB'ye güven ve samimiyet oranı da yine her dönem düşük seyretmiştir. Yine yukarıda aktarılan çeşitli kamuoyu çalışmalarının ışığında elde edilen üçüncü bulgu ise Türkiye kamuoyunun AB ile ilişkilerde en önemli sorun olarak değerlendirdiği konu din ve kimlik farklılığıdır. Çalışmanın ortaya koyduğu dördüncü bulgu ise ikinci ve üçüncü bulgular bağlamında kamuoyunda Türkiye'nin AB'ye tam üye olabileceğine olan inancın oldukça düşük olduğudur. Çalışma kapsamında ulaşılan beşinci bulgu ise Türkiye kamuoyunun 18–45 yaş aralığı ve eğitim durumu lisans ve lisansüstü diplomaya sahip olanları AB'ye daha fazla destek vermektedir. Tüm bu verilere göre, söz konusu süreçte Türkiye kamuoyunda AB'ye yönelik değerlendirmeler, ülkenin son yıllardır gösterdiği reform çalışmalarının dışında, siyasi iradenin ve medyanın günlük AB algılayışı ve bakışından doğrudan etkilenenmektedir. Bununla birlikte Türkiye kamuoyunun AB'ye yönelik tutumu belirli bir kalıp çerçevesinde gelişen ve kolektif belleklerde yer etmiş imaj ve algılar üzerinden de şekillenmektedir.

Netice itibariyle, son otuz yıllık süre zarfında Türkiye kamuoyunun AB algısı, tutumu ve desteği siyasi, ekonomik ve kültürel yaşanmışlıklara bağlı olarak iniş ve çıkışlarla kaplanmış. Otuz yıllık süreç bu anlamda beklentilerin aksine Türkiye kamuoyunun AB'ye bakışını kalıcı bir olumlu algıya, tutuma ve desteğe dönüştürmemiş tam tersine özellikle de son on yıllık dönemi de göz önünde bulundurarak daha da olumsuz bir duruma doğru taşımıştır. Türkiye ile AB arasında daha güçlü bir işbirliği ve yakınlık getirmesi beklenen tam üyelik müzakere sürecinin, tam tersine sonuçlar doğurmasını beraberinde getirebilecek bu süreçten kurtulmanın yolu ise iki önemli duruma ve tutuma bağlıdır. Bu durumlar ve tutumlar AB'ye ve Türkiye'ye ait durum ve tutumlardır. Bunlardan ilki AB'nin siyasi irade göstererek Türkiye'ye vermiş olduğu sözleri yerine getirmesi ve katılım müzakerelerinin siyasal ve kültürel ön yargılardan arındırılmış bir vaziyette devam ettirilmesidir. Bu şekildeki bir tutum ve davranış uzun yıllardır var olan ve yukarıda da detaylı şekilde ele alınan Türkiye kamuoyundaki AB'ye güven eksikliğini kalıcı şekilde olumlu bir havaya taşıyabilecektir. Türkiye açısından ise gerek siyasi iradeler gerekse de medya AB konusunda kamuoyunu tarafsız, gerçek ve kapsamlı bilgiler ışığında aydınlatmalıdır. Aksi tutum ve davranışlar bugün olduğu gibi kamuoyunda hayal kırıklıklarının yaşanmasına ve bilgi eksikliğinden kaynaklanan gereğinden fazla duygusal tepkilerin verilmesine yol açmaktadır. Böyle bir AB yaklaşımı ise hem AB'nin Türkiye kamuoyuna yönelik sunduğu ekonomik ve sosyal fırsatların kaçırılmasına hem de Türkiye'nin ekonomik ve siyasal çıkarlarının korunmasının zorluğuna yol açmaktadır.

Kaynakça

- AB-Türkiye Odalar Forumu Türkiye'de AB Üyeliği İçin Şirketlerin Hazırlıkları: Türkiye'de Özel Sektör Engin Yıldırım, Şuayyip Çalış ve Abdurrahman Benli, "Turkish Labour Confederations and Turkey's Membership of the European Union", *Economic and Industrial Democracy*, Cilt: 29, Sayı: 3, 2008, s.368-370.
- Akdemir Erhan, "Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğrencilerinin Avrupa Birliği Algısı", *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 2017, Cilt 3, Sayı 1, s. 9-38.
- Akgün Mensur, et al., **Türkiye'de Dış Politika Algısı**, TESEV, Dış Politika Programı, 2011.
- Akpınar Burhan, "Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Türk İlköğretim Öğrencilerinin Avrupa Birliği İmajı", *Eğitimde Politika Analizleri ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, 2006, ss. 1-34.
- Alkan M. Nail, *Türkiye'deki Üniversite Öğrencilerinin Avrupa Birliği Algısı*, Konrad-Adenauer-Stiftung, 2013.
- Altunışık Remzi, "Türk Tüketicisinin AB Üyeliğine Karşı Tutumları ve AB Üyeliği Sonrası Alışveriş Alışkanlıklarına Yönelik Beklentileri", *Avrupa Birliği Üzerine Notlar*, Der. Oğuz Kaymakçı, Ankara, Nobel, 2005.
- Bozkurt Veysel, *Avrupa Birliği ve Türkiye: Siyasal Kurumlar, Çıkar Grupları, Kamuoyu, Ortaklık Belgeleri*, Bursa, Vipaş, 2001.
- Canbolat S. İbrahim, *Avrupa Birliği: Uluslararası Bir Sistemin Tarihsel, Teorik, Kurumsal, Jeopolitik Analizi ve Genişleme Sürecinde Türkiye ile İlişkiler*, İstanbul, Alfa, 2002.
- Çarkoğlu Ali, "Who Wants Full Membership? Characteristics of Turkish Public Support for EU Membership", *Turkish Studies*, 2003, Cilt: 4, Sayı: 1, s. 171 – 194.
- Çarkoğlu Ali ve Gitta Glöpker-Kesebir, "Comparing Public Attitudes on EU Membership in Candidate Countries: The Cases of Croatia, Macedonia and Turkey from 2004 to 2011", *Southeast European and Black Sea Studies*, 2016, Cilt: 16, Sayı: 2, ss. 255-274.
- Erder, Necat, *Türkiye'de Siyasi Parti ve Seçmenleri Toplum Düzeni*, Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı, İstanbul, Boyut Matbaacılık, 1999.
- Erhan Çağrı, Erhan Akdemir ve Hatice Yazgan, *AB'nin Türkiye'nin Bürokratik Dönüşümüne Etkileri*, Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 2012.
- Erhan Çağrı, Erhan Akdemir, Hatice Yazgan ve Utku Kırıldökme, *Kamuoyu ve Türk Dış Politikası Anketi*, Ankara, Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 2010.

- Esmer Yılmaz, “Türk Kamuoyu ve Avrupa”, *Türkiye Avrupa'nın Neresinde? Gümrük Birliği Anlaşması'nın Düşündürdükleri*, (der.). Bülent Gökay, çev. Selda Paydak, Ankara, Ayraç Yayınevi, 1997.
- Göral Emirhan, Lale Özdemir, E. Serra Yurtkoru, Muzaffer Dartan, *Üniversite Gençliğinde Avrupa Birliği Algısı: Marmara Üniversitesi 2004 ve 2014 Anketlerinin Bir Değerlendirmesi*, Marmara Üniversitesi Yayın No: 828, Avrupa Birliği Enstitüsü Yayın No: 17, İstanbul 2014.
- İnal Ayşe ve Tezcan Durna, “Avrupa Birliği'ne Üyelik Sürecinde Türk Medyası”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 8, Sayı:2, 2009, s.65-87.
- Kadir Has Üniversitesi, *Türkiye Sosyal-Siyasal Eğilimler Araştırması*, 2012, İstanbul, Kadir Has Üniversitesi, 2013.
- Kadir Has Üniversitesi, *Türkiye Sosyal-Siyasal Eğilimler Araştırması*, 2013, İstanbul, Kadir Has Üniversitesi, 2014.
- Karluk Rıdvan, *Avrupa Birliği*, İstanbul, Beta Yayınları, 2011.
- Kaya İlhan, Taner Kılıç ve Ahmet Yıldırım, “Dicle Üniversitesi Öğrencilerinin Türkiye'nin Avrupa Birliği Üyelikine İlişkin Görüş ve Beklentileri”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 2008, Cilt: 7, Sayı: 23.
- Llobera R. Josep, *Modernliğin Tanrısı: Batı Avrupa'da Milliyetçiliğin Gelişimi*, Fransızcadan çev. Emek Akman ve Ebru Akman, Ankara, Phoenix Yayınevi, 2007.
- Müftüoğlu Özgür ve Rana Çetin, *Ücretli Çalışanların Türkiye'nin Avrupa Birliği Üyelikine Üzerine Düşünceleri*, 20 Eylül 2005.
- Nas Çiğdem, “Türkiye – AB İlişkilerinde Kamuoyu Algıları”, *Avrupa Birliği ve Türkiye'de Algılar*, Belgin Akçay (Der.), Ankara, Avrupa Birliği ve Küresel Araştırmalar Derneği Yayınları No: 4, 2016, s. 23 – 30.
- Özsoy Osman, *AB Yolunda Türkiye: Türkiye'nin Avrupa Birliği Üyelikinin Türkiye'ye ve AB'ne Etkileri*, İstanbul, Türk Genç İşadamları Vakfı AB Yayınları:1, 2002.
- Şenyuva Özgehan, “Türkiye Kamuoyu ve Avrupa Birliği 2001-2008: Beklentiler, İstekler, Korkular”, *Uluslararası İlişkiler*, 2009, Cilt: 6, Sayı: 22.
- The International Republican Institute, *Turkish Public Opinion Survey*, IRI, 2011.
- Tonus Özgür, “Eskişehir'de Avrupa Birliği Algısı Türkiye Genelinden Farklı mı?”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 2015, Cilt:14, Sayı:2.
- Vardar Deniz, “Türkiye'nin Batı Avrupa Kurumlarına Girişi ve Kamuoyu”, *Türk Dış Politikasının Analizi*, Faruk Sönmezoğlu (Der.), İstanbul, Der Yayınları, 2001.
- Yazgan Hatice ve Altan Aktaş, “Türkiye- Avrupa Birliği İlişkilerinde Kamuoyu Faktörü: Çankırı İli Örneği”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2012, Cilt:2, Sayı: 2.
- http://www.kas.de/wf/doc/kas_35820-1522-12-30.pdf?131023094810

- Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK), *Dış Politika Algılama Anketi*, 2009. <http://www.sendika.org/2005/09/ucretli-calisanlarturkiyenin-avrupa-birligi-uyelig-i-uzerine-dusunceleri-disk-gida-is>
- İktisadi Kalkınma Vakfı, *Türkiye Kamuoyunda AB Desteği ve Avrupa Algısı*, 2015. http://50yil.ikv.org.tr/belgeler/ikv_turkiyenin_AB_ye_bakisi_tr/html/index.html
- 1 ü n Görüşleri -2013, EUROCHAMBERS-TOBB, 2013.
- “Esiad'in Ulusal AB Anketi” http://www.ab.gov.tr/_29072.html
- Ekonomi ve Dış Politika Araştırmalar Merkezi – EDAM, *Türkiye'de Dış Politika Ve Kamuoyu Anketleri*, 2015, Sayı:2. <http://www.edam.org.tr/tr/File?id=2164>
- AB'ye destek dibe vurdu! <http://www.haberturk.com/dunya/haber/769291-abye-destek-dibe-vurdu>
- Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, *Eurobarometre 66 Ulusal Rapor: Türkiye*, Güz 2006. http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/eb/eb66/eb66_tr_nat.pdf
- Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, *Eurobarometre 74 Ulusal Rapor: Türkiye*, Güz 2010. http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/eb/eb74/eb74_tr_tr_nat_pre.pdf
- European Commission, *Standard Eurobarometer 82: The Key Indicators Results For Turkey* http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/eb/eb82/eb82_fact_tr_en.pdf
- BBC Türkçe, “ABD'ye en olumsuz bakan ülke Türkiye” http://www.bbc.com/turkce/haberler/2010/04/100419_us_views.shtml
- Haber7.com, “Türkler dünya ülkelerine nasıl bakıyor?” <http://www.haber7.com/dunya/haber/515741-turkler-dunya-ulkelerine-nasil-bakiyor?wr=1>
- “Üniversitelilerin yüzde 60'ı Türkiye ve dünyadaki gelişmeleri takip etmiyor” <http://www.memurlar.net/haber/60091/>
- European Commission, *Eurobarometer 62 Public Opinion In The European Union*, <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/STANDARD/yearFrom/1974/yearTo/2016/surveyKy/455>
- Khas Türkiye Sosyal-Siyasal Eğilimler Araştırması 2016 Sonuçları Açıklandı. <http://www.khas.edu.tr/news/1498>

